

Imańska, Iwona

Toruńskie katalogi aukcyjne interfoliowane z początku XVIII wieku

Acta Universitatis Nicolai Copernici. Historia 22 (185), 49-59

1989

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Zakład Bibliotekoznawstwa
i Informacji Naukowej

Iwona Imańska

TORUŃSKIE KATALOGI AUKCYJNE INTERFOLIOWANE Z POCZĄTKU XVIII WIEKU

Pierwsze aukcje książek w Polsce organizowano w drugiej połowie XVII w. W 1672 r. odbyła się w Gdańsku licytacja księgozbioru Jakuba Zetzke, rektora szkoły przy kościele Panny Marii¹. Do końca tego wieku zlicytowano w Gdańsku jeszcze 23 kolekcje książek². Znacznie później, bo dopiero w latach dwudziestych następnego stulecia, tę formę sprzedaży książek na szerszą skalę zaczęto stosować w Toruniu. Na odbycie licytacji potrzebna była zgoda ze strony Rady Miejskiej, która jednocześnie ustalała przepisy regulujące przebieg aukcji. Pierwsze zachowane wzmianki o aukcjach toruńskich znajdujemy w protokołach obrad Rady z 2 marca 1716 r., kiedy to udzielono zgody na sprzedaż biblioteki Jana Reinholda Böhma³. Od tego czasu w Toruniu aukcje odbywały się dość często. Informacji o nich dostarczają nam materiały archiwalne z posiedzeń Rady Miejskiej, ogłoszenia na łamach „Thornische Wöchentliche Nachrichten und Anzeigen”, ale najcenniejszym źródłem są drukowane katalogi aukcyjne. Zgodnie z postanowieniem Rady z 5 września 1718 r.⁴ do każdego wystawionego na sprzedaż księgozbioru musiano dołączyć drukowany wykaz książek. Niestety, do naszych czasów toruńskich katalogów aukcyjnych zachowało się jedynie 12⁵. Najcenniejsze z katalogów

¹ P. Szafran, *Katalog aukcyjny i aukcja biblioteki Fryderyka Fabriciusa w 1727 r. na tle aukcji bibliofilskich w Gdańsku do końca XVIII wieku*, Libri Gedanenses, t. 1, 1967, s. 56, a najstarszy zachowany katalog księgarski opisuje J. Tondel, *Najstarszy polski katalog księgarski (Caspra Wachtlera) w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu*, Księgarz, 1984, nr 4.

² Ibid., s. 56—57.

³ WAP Toruń, Kat. II, II 20, k. 49.

⁴ WAP Toruń bez numeracji, dołączone do Kat. II, II 20. O regulaminie zob. B. Serczykowska, *Pierwszy staty regulamin aukcji książek w Toruniu z 1718 roku*, Zesz. nauk. UMK, Nauka o Książce 4, Toruń 1966, s. 25—29.

⁵ Większość z nich została omówiona w artykule K. Podleszewskiej, *XVIII-wieczne księgozbiory mieszczan toruńskich jako przejaw ich kultury umysłowej*. [W:] 500-lecie polskiego słowa drukowanego na Śląsku, Wrocław 1978, s. 231—248.

aukcyjnych to katalogi interfoliowane, należące do osób prowadzących licytację, a zawierające nie tylko wykaz dzieł wystawionych na sprzedaż, ale przede wszystkim odnotowujące nazwiska ich nabywców i ceny książek. Katalogi interfoliowane należą dziś do rzadkości⁶, a szkoda, gdyby mogłyby być cennym źródłem do poznania dawnego rynku księgarskiego i poszerzyć nasze wiadomości o właścicielach dawnych bibliotek prywatnych, można bowiem przyjąć, że większość kupujących miała własne zbiory.

Wśród toruńskich katalogów aukcyjnych są także dwa katalogi interfoliowane. Pierwszy z nich dokumentuje aukcję księgozbioru nieznanego właściciela, którą rozpoczęto 3 lutego 1722 r.⁷ Zygmunt Mocarski przypuszcza, że zbiory te należały do byłego rektora Gimnazjum Toruńskiego Jerzego Wendego, ponieważ na sprzedaż wystawiono także kolekcję rękopisów rektora⁸. Nie można jednak przyjąć, że cały księgozbiór był własnością Wendego. Wende zmarł w 1705 r., a w katalogu znajduje się około 130 pozycji wydanych po 1705 r. Być może na licytację wystawiono razem kilka bibliotek, albo dołączono do podstawowego zbioru pozostałości po wcześniejszych aukcjach. Do przypuszczenia tego skłania fakt, że katalog odnotowuje niektóre pozycje w kilku egzemplarzach⁹.

Aukcję zorganizowano w domu Elsnera, ale i on nie był właścicielem sprzedanego księgozbioru, zresztą sam brał udział w licytacji. Rodzina Elsnerów zaangażowana była czynnie w życie XVIII-wiecznego Torunia. Swój dom na miejsce aukcji udostępnił prawdopodobnie Jan Krzysztof, prawnik, ławnik i starszy Ławy Staromiejskiej¹⁰. Wiemy, że jego syn Jan Jerzy oraz wnuk Jan Teodor byli bibliofilami, właścicielami cennych

⁶ Znany m.in. katalog interfoliowany gdański, o którym pisał P. Szafran, *Księgozbiór prywatny Wincentego i Fryderyka Fabriciusów w świetle katalogu aukcyjnego z roku 1727*, Rocznik Gdański, t. 25, 1966, s. 305—322. W Bibliotece UMK znajdują się dwa elbląskie katalogi interfoliowane: *Verzeichniss meistentheils theologischer Bücher, welche D. 26 Aug. 1748 in den gevöhl. Stunden durch öffentlichen Ausruff in der S. T. verwitw. Frau Predigerin Martinin Behausung am Ficher — Thorn gelegen sollen verkauft werden*, Elbing, gedr. bey Samuel Gottlieb Preuss: 1748 8° s. 48 (sygn. Pol. 8. II. 3718), *Catalogus librorum iuridicorum, philosophicorum, historicorum maximam partem nitide compactorum Elbingae d. VIII Marti A. MDCCLI publicis Junker-Hoff dictis publica auctionis lege distrahendorum*, Elbingae, Typ. Preussianis 1751 8°, s. 75 (sygn. Pol. 8. II. 3719).

⁷ *Catalogus librorum varii generis publica auctionis lege parata pro pecunia distrahendorum Thorunii in aedibus Elsnerianis d.3. Februarii ao. 1722*. Toruń, Typis J. Nicolai (przed 3 II 1722) 4° s. 62 (sygn. Ks. M. Tor. 34 A — 54a).

⁸ Z. Mocarski, *Książka w Toruniu do roku 1793*, [w:] *Dzieje Torunia*, Toruń 1933, s. 460.

⁹ Np. jest pięć egzemplarzy książki Skrzetuskiego, *Anatomia moralis verbi incarnati*, Poznań 1698.

¹⁰ M. Gumowski, *Herbarz patrycjatu toruńskiego*, Toruń 1970, s. 51 i uzupełnienie: J. Dygdała, S. Salmonowicz, *O genealogiach patrycjatu toruńskiego XVI—XVIII w.*, *Zapiski Historyczne*, R. 42, 1977, s. 92.

kolekcji¹¹, być może zapoczątkowanych właśnie przez Jana Krzysztofa.

Zlicytowany księgozbiór liczył 1195 pozycji ułożonych formatami: „in folio” — 92, „in quarto” — 168, „in octavo” — 617, „in duodecimo” — 285 oraz 33 książki nieoprawne¹² i 48 rękopisów. Tytułów było znacznie więcej, gdyż książki współoprawne występują pod jednym numerem. Z reguły wymieniane są pozostałe części klocków, ale tomy składające się z drobnych druków umieszczano pod wspólnym tytułem (np. „Miscellanea Theologica”). Opisy bibliograficzne w przeważającej części prócz nazwiska autora i tytułu podają też miejsce i rok wydania książki.

Pochodzenie geograficzne kolekcji sprzedanej w 1722 r. było bardzo różnorodne. Dziewięćset druków, które miały podane miejsce wydania, wytłoczone zostało w 90 różnych miejscowościach, rozrzuconych po terytorium prawie całej Europy. Zdecydowanie przodowały tu Niemcy, bo aż 55% książek z podanym miejscem druku wyszło spod pras 46 ośrodków typograficznych obszaru języka niemieckiego. Wśród miast niemieckich na czoło wysunęły się dwie potęgi drukarskie — Lipsk i Frankfurt nad Menem, przy czym w XVIII w. dominowały książki wydane w Lipsku, gdyż na 190 druków z tego okresu aż 50 wytłoczyli drukarze lipscy. Na pozycje wydane w Polsce i obszarach pogranicznych przypadło 10%. Odnotować tu można 13 ośrodków. Było więc po kilka książek z Królewca, Krakowa, Szczecina, Wrocławia i Poznania, choć większość druków polskich pochodziła z Torunia i Gdańska.

Pod względem chronologicznym księgozbiór przedstawiał się bardziej jednolicie; 70% pozycji z wymienioną datą druku zostało wydanych w XVII w. W zbiorze tym nie było żadnego inkunabułu, a około 10% stanowiły książki XVI-wieczne, zaś 20% przypadło na druki z XVIII w., mimo że aukcja odbyła się w pierwszym ćwierćwieczu tego stulecia.

Analiza zawartości treściowej omawianej biblioteki wykazała, że znajdują się w niej dzieła o różnorodnej tematyce. Spotykamy tu więc szeroki wachlarz pisarzy starożytnych greckich i łacińskich z Homerem, Wergiliuszem, Horacym, Owidiuszem, Seneką, Eurypidesem i Ksenofontem, a także dzieła Arystotelesa, Platona, Liwiusza, Tacyty, Herodota i Cezara. Pisarzy z XVI w. i wcześniejszych reprezentują: Erazm z Rotterdamu, Boccaccio, Petrarca oraz historycy: Paulo Giovio, Jacques Auguste de Thou czy Giovanni Botero. Nie brak tu też dzieł teologicznych z różnymi wydaniem Biblii, jak również prac prawniczych, matematycznych, medycznych, bogatego wyboru słowników językowych i gramatyk, zwłaszcza gramatyk języka greckiego i łacińskiego popularnych w drugiej połowie XVII w. w Toruniu autorów: J. Wellera i J. Rheniusa¹³. O szybkim na-

¹¹J. Dygdała, S. Salmonowicz, *O genealogiach...*, s. 91—92.

¹²Wg *Catalogum librorum...* książek nieoprawnych było 43, ale po numerze 26 nastąpił błąd drukarski i kolejna pozycja zamiast numeru 27 otrzymała 37.

¹³Por. L. Witkowski, *Nauka łaciny i greki w Toruńskim Gimnazjum Akademickim w XVI—XVIII w.*, [w:] *Księga Pamiątkowa 400-lecia Toruńskiego Gimnazjum Akademickiego*, t. I (XVI—XVIII w.), Toruń 1972, s. 87.

plywie nowych prądów umysłowych do Torunia świadczy obecność już w tym zbiorze wielu popularnych myślicieli XVII i XVIII-wiecznych, jak: Justus Lipsius, Jan Amos Komeński, Samuel Pufendorf, Christian Thomasius czy Christian Wolff. Kontakty Torunia z Europą Zachodnią potwierdzają również liczne niemieckie czasopisma, jak lipskie „Acta Eruditorum”, „Neuer Büchersaal der Gelehrten Welt”, „Neue Zeitungen von Gelehrten Sachen” oraz wydawane w Lubece czasopismo „Nova Litteraria Maris Balthici et Septentrionis”.

W katalogu jest też sporo poloników. Na uwagę zasługuje tzw. *Biblia Radziwiłłowska*, wydana w Brześciu Litewskim w 1563 r., oraz liczne opracowania z historii Polski pióra Wassenberga, Hartknocha czy dzieła Starowolskiego i Orzechowskiego. Wzbudza zainteresowanie bardzo ciekawie wydany herbarz szlachty czeskiej i morawskiej Bartosza Paprockiego. Stosunkowo ubogo reprezentowani byli natomiast miejscowi twórcy. Oprócz wspomnianego wyżej Hartknocha, katalog odnotowuje jedynie nazwiska Schelguiga, Schobera i Zerneckego z jego „Thornische Chronik”. W posiadaniu właściciela tego zbioru było także gdańskie czasopismo „Polnische Bibliothek”.

Kolekcję rękopisów stanowiły prace Jerzego Wendego, powstałe zarówno jeszcze w czasie pobytu rektora we Wrocławiu, jak i z toruńskiego okresu. Były tam też rękopisy sztuk dramatycznych wystawianych również przez uczniów Gimnazjum Toruńskiego¹⁴.

Drugi toruński katalog interfoliowany dotyczy aukcji, która rozpoczęła się sześć lat później — 21 czerwca 1728 r.¹⁵ Katalog ten rejestruje nabywców jedynie 334 pozycji na 862 wystawione na sprzedaż. Są to prawdopodobnie tylko nazwiska osób biorących udział w pierwszym dniu licytacji, gdyż zgodnie z zarządzeniem Rady, każdego dnia prowadzący aukcję zobowiązany był do sprzedaży po kilka książek z każdego formatu¹⁶.

I w tym wypadku nie znamy właściciela licytowanego księgozbioru. Wiemy jedynie, że aukcja odbyła się w domu Trotza. Książek było nieco mniej niż na aukcji z 1722 r., a rozdzielono je na poprawne i niepoprawne oraz dodano uzupełnienie („Appendix”). W każdej z tych grup zastosowano podział według formatów. Biblioteka ta liczyła 862 pozycje, z czego 612 poprawnych, 74 niepoprawne, a dodatek zawierał 176 tytułów.

Pochodzenie geograficzne i chronologiczne księgozbioru nie odbiegało od kolekcji omówionej poprzednio. I tutaj zdecydowana większość książ-

¹⁴ B. Nadolski, *Teatr szkolny Gimnazjum Toruńskiego w XVII i XVIII w.*, Zesz. nauk. UMK, Filologia Polska 6, Toruń 1966, s. 155 — podaje, że w 1703 r. wystawiono sztukę Wendego *Caiphas et Hannas*. Rękopis tej sztuki rejestruje katalog aukcyjny z 1722 r.

¹⁵ *Catalogus librorum varii generia publica auctione lege parata pro pecunia distrahendorum Thorunii in aedibus Trotzianis die 21. Junii 1728, Thorunii, impressit J. Nicolai* (przed 21 VI 1728) 4°, s. 30 (sygn. Ks. M. Tor. 33 A —54s).

¹⁶ WAP Toruń bez numeracji, dołączone do Kat. II, II 22.

żek wytłoczona została na terenie Niemiec, zaś z polskich ośrodków dominowały Gdańsk i Toruń. Także zawartość treściowa nie wykazuje wyraźnych różnic. Wprawdzie zbiór ten był uboższy o kolekcję czasopism, gdyż zawierał jedynie „Acta Eruditorum” z 1682 r. oraz „Journal de Savants” z lat 1665—1695 i „Das Gelahrte Preussen”, za to ciekawszy był zestaw autorów polskich. Do wspomnianych poprzednio doszły nazwiska takich pisarzy, jak: Załuski, Januszowski, Bielski, natomiast z twórców miejscowych Jaenichen i König.

Zdecydowana większość książek wystawionych na licytację z 1722 r. została sprzedana. Jedynie z sześciu pozycji zrezygnowano jeszcze przed aukcją, wykreślając je, zaś siedem książek nie znalazło nabywców. Trudno stwierdzić, ile książek zostało po licytacji z 1728 r., wiemy tylko, że w pierwszym dniu nie sprzedano jednej pozycji¹⁷.

Rozpiętość cen uzyskanych za poszczególne dzieła na obu aukcjach była dość znaczna, zaś średnia wartość jednego woluminu wahała się w wysokości około 1 florena. W 1722 r. za 1230 sprzedanych książek uzyskano łącznie 1219 florenów, czyli około 29 groszy za książkę, a w 1728 r. za 334 woluminy — 396 florenów, czyli 1 fl. 5 gr. Najdroższą książką z pierwszej aukcji była *Biblia Radziwiłłowska*, za którą żądano 38 fl. Być może dość wysoka cena spowodowała rezygnację Nicolaiego z nabycia tej wyjątkowo cennej pozycji¹⁸. Również i inne wydania Biblii ceniono wysoko: norymberska edycja z 1642 r. kosztowała 18 fl. 20 gr., a *Biblię Leopoldytę* kupił Ruttich za 17 fl. Podobnie wysoką wartość miały dzieła historyczne (np. Hartknoch — *Alt — und Neues Preussen*, Frankfurt 1664 — 16 fl.). W 1728 r. najdroższa okazała się dwutomowa praca Lohensteina *Arminius und Thusnelda* (Lipsk 1689), za którą zapłacono 22 fl. Dzieło Załuskiego *Epistolae historico-familiares* (Braniewo 1709—1711) sprzedano za 36 fl. Jednak większość sprzedanych książek uzyskała ceny groszowe. Porównując ceny, jakie miały książki w Toruniu w 1722 i 1728 r. z cenami książek z gdańskiej licytacji z 1727 r.¹⁹, można dojść do wniosku, że zarówno w jednym, jak i w drugim ośrodku preferowano książkę historyczną, nowszą i w większym formacie, gdyż średnia cena jednego tomu formatu folio sprzedanego na aukcji w 1728 r. wynosiła 3 fl. 7 gr., formatu quarto 2 fl. 3 gr., a za „ósemki” i „dwunastki” płacono średnio po 20 gr. Najdroższe wówczas dzieła, np. niektóre wydania Biblii, do dziś utrzymały swą wartość.

Trudno jest dziś ustalić listę wszystkich nabywców książek z licy-

¹⁷ Było to dwutomowe dzieło Reinharda, *Theatrum prudentiae*, Witenberga 1701.

¹⁸ W Katalogu widnieje wprawdzie nazwisko Nicolaiego jako nabywcy Biblii, jednak antykwariusz wykreślił je nie pisząc obok innego. Prawdopodobnie książka ta nie została sprzedana na aukcji w 1722 r.

¹⁹ P. Szafran, *Księgozbiór prywatny Wincentego i Fryderyka Fabriciusów...*, s. 314.

towanych bibliotek. Katalog z 1722 r. zawiera 60 nazwisk osób biorących udział w aukcji, przy czym nie w każdym wypadku zanotowano nazwisko kupującego. Prawdopodobnie, gdy chodziło o osoby mało znane, nabywające pojedyncze egzemplarze, zapis ograniczono jedynie do zaznaczenia, że za książkę zapłacono na miejscu²⁰. Kwoty uzyskane za te pozycje były raczej drobne, tylko w dwu przypadkach przekroczyły wartość 1 fl. W ten sposób postąpiono przy dziewięćdziesięciu sprzedanych pozycjach.

Natomiast w pierwszym dniu aukcji z 1728 r. zakupiły książki 33 osoby. Jedenaście osób brało udział w obu licytacjach. Byli to: Düsterwald, Elsner, Francisci, Hoffmann, Jaenichen, Nicolai, Oloff, Ruttich, profesor Schönwald, Wende, Zernecke. Kupujący to przeważnie mieszkańcy Torunia. Dominowali przedstawiciele szkolnictwa i bogatego mieszczaństwa. Sporo uczestników aukcji miało własne kolekcje, ale nie ma pewności, czy wszyscy nabywcy posiadali biblioteki, czy też może byli jedynie pośrednikami i zdobywali książki dla znajomych.

Najgorliwszym uczestnikiem licytacji w 1722 r. był profesor Fryderyk Bornmann przebywający w Toruniu w latach 1713—1724. Zakupił on 184 woluminy, co stanowiło przeszło 15% wszystkich sprzedanych wtedy książek, za ogólną sumę 160 fl. Jako przyrodoznawca kupił wiele dzieł matematycznych, prac Wolffa, ale główny trzon jego nabytków stanowiły liczne opracowania historyczne, pisma autorów starożytnych i renesansowych oraz słowniki i różne wydania gramatyk języka greckiego. Nabył też wszystkie dostępne na aukcji czasopisma. Wszelstronność zainteresowań Bornmanna miała swoje odbicie w prowadzonych przez niego zajęciach w Gimnazjum Akademickim. Był nie tylko nauczycielem matematyki i nauk ścisłych, lecz także wykładał grekę, łacinę, historię starożytną i polską, geografę, język niemiecki²¹.

Sporo pozycji na tej aukcji nabył ówczesny rektor Gimnazjum Piotr Jaenichen. Będąc rektorem pełnił jednocześnie obowiązki opiekuna biblioteki gimnazjalnej, a jak podaje Mocarski, z funkcji tej wywiązywał się bardzo dobrze, przeznaczając na zakup książek najwięcej pieniędzy ze wszystkich dotychczasowych bibliotekarzy²². Być może i tym razem 37 książek zakupił dla kierowanej przez siebie biblioteki, choć nie wykluczone, że nabytki te miały wzbogacić jego własny księgozbiór, który po śmierci jego syna Jana Piotra, uległ rozproszeniu na aukcji w 1766 r.²³

²⁰ Większość uczestników aukcji płaciła za książki na miejscu. Jedynie dziesięć osób, zresztą najbardziej aktywnych kupców, prawdopodobnie uiściło zapłatę po zakończeniu licytacji. Byli to m.in. Walter, Bornmann, Elsner, Düsterwald, Nicolai, Printz.

²¹ Por. S. Salmonowicz, *Toruńskie Gimnazjum Akademickie w latach 1681—1817. Studia z dziejów nauki i oświaty*, Poznań 1973, s. 163.

²² Z. Mocarski, *Książka w Toruniu...*, s. 464.

²³ *Thornische Wöchentliche Nachrichten und Anzeigen (dalej cyt. TWNA)*, Jg. 7, 1766, s. 363.

Podobny los spotkał bibliotekę uczestnika obu licytacji, profesora Samuela Teodora Schönwalda²⁴, który w 1722 r. zakupił m.in. prace Thomasiusa, zaś sześć lat później dzieło G. Naudé *Bibliographia politica* (Frankfurt 1673) i „Journal des Savants”. Natomiast przybyły do Torunia z Węgier profesor Zabler brał udział w pierwszej z omawianych licytacji, nabywając przede wszystkim książki pisarzy starożytnych. Zabler posiadał również własną kolekcję, którą zapisał w spadku zborowi staromiejskiemu²⁵. Na tej samej aukcji książki o podobnej tematyce, zresztą zgodnie z własnymi zainteresowaniami, kupił Gotfryd Weiss. Został on także właścicielem dzieł wszystkich Lipsiusa, a Michał Ruttich, prócz prac Erazma z Rotterdamu, kilku roczników „Acta Eruditorum”, nabył jedną z najwyżej cenionych książek w 1722 r. — *Biblię Leopolity*. Ze środowiskiem akademickim związani byli również obecni na aukcjach: przyrodnik Jan Arndt, Jan Daniel Hoffmann i Jerzy Francisci, późniejszy ławnik staromiejski, który w 1722 r. otworzył licytację, kupując wspomnianą już Biblię z 1642 r.

Najliczniejszą grupę uczestników obu aukcji stanowili przedstawiciele bogatego mieszczaństwa i władz miejskich. Prawnik Andrzej Walter nabył w 1722 r. aż 80 pozycji, wśród których znalazło się wiele rękopisów Wendego. Łącznie o 90 dzieł z dwu licytacji wzbogacił swoją bibliotekę sekretarz miejski Paweł Düsterwald, który następnie ofiarował ją Radzie Miejskiej wraz z legatem pieniężnym przeznaczonym na uzupełnienie zbioru²⁶. Zainteresowanie dla „nowych treści” przejawiał rajca i prezydent miasta Reinold Teodor Schönwald, nabywając w 1722 r. wiele dysput Thomasiusa, sporo prac prawniczych oraz dwa tomy lipskiej gazety „Neuer Büchersaal der Gelahrten Welt”. Z podobnym nastawieniem zakupił w tym samym roku prawie 30 pozycji członek Rady Miejskiej Jakub Meisner. W 1728 r. wziął również udział w aukcji rajca toruński Natan Gnospius, nabywca m.in. prac Załuskiego. Na aukcjach nie mogło zabraknąć związanych z książką poprzez zawód — drukarza Nicolaiego i księgarza Hauensteina.

Nie zawiedli również duchowni toruńscy znani z licznych i ciekawych księgozbiorów. Można tu wspomnieć chociażby bibliofila Efraima Oloffa²⁷ czy kaznodzieję Rechenberga²⁸.

Ze względu na dość znaczną ilość nabywców nie sposób bliżej scharakteryzować wszystkich uczestników licytacji. Pewnych wskazówek mo-

²⁴ TWNA, Jg. 7; 1766, s. 155.

²⁵ G. G. Dittmann, *Beyträge zur Geschichte der Stadt Thorn*, [b. m. Toruń], 1789, s. 73.

²⁶ K. G. Praetorius, *Thorner Ehrentempel oder Verzeichniss der Bürgermeister und Rathmänner...*, Berlin 1832, s. 63.

²⁷ Oloff miał bibliotekę, którą zlicytowano w 1736 r. Katalog tej kolekcji nie zachował się. Opis podaje Estreicher: E. I XL, XXIII 334.

²⁸ Aukcja biblioteki Rechenberga odbyła się w 1763 r. Ogłoszenie o aukcji zamieściło TWNA, Jg IV: 1763, s. 26.

że udzielić przytoczona niżej lista, która jednak z powodu lakonicznych nieraz zapisów w katalogach jest w pewnym stopniu materiałem surowym. Prowadzący aukcję z reguły ograniczali zapis do podania nazwiska, tylko wyjątkowo dopisywali też imię. Czasami zaznaczali, że nabywca był profesorem, magistrem, lekarzem czy rajcą. Identyfikacji osób dokonano na podstawie materiałów źródłowych i publikacji zawierających ogólne dane biograficzne²⁹.

LISTA NABYWCÓW KSIĄŻEK ZLICYTOWANYCH
W DOMU ELSNERA W 1722 R. I TROTZA W 1728 R.

- ARNDT Jan (1682—1748) profesor Gimnazjum Toruńskiego, od 1719 Gimnazjum Gdańskiego (1722 — 4 książki)³⁰.
- BARAN (1722 — 1 książka).
- BAUTLER. Być może Dawid, sekretarz Officii Pupillanis w połowie XVIII w (1722 — 18 pozycji).
- BEER (1722 — 27 książek).
- BLÜMKE. Być może Andreas — członek III Ordynku w latach dwudziestych XVIII w. (1728 — 1 książka).
- BORNMANN Reinhold Fryderyk w latach 1713—1724 profesor Gimnazjum Toruńskiego (1722 — 184 pozycje).
- Mr BUNER (1728 — 1 pozycja).
- Cand. COSOIOUS (1728 — 1 pozycja).
- Mr CENTNER. Może Gotfryd (1721—1774) profesor Gimnazjum Toruńskiego, lub jego ojciec Paweł (1728 — 1 pozycja).
- CONTENIUS Christian Sen. kantor i organista miejski (1728 — 5 książek).
- Mr CZIPKE lub Zipke (1728 — 12 pozycji).
- DEUTSCHMANN nauczyciel w Szkole Nowomiejskiej (1722 — 34 książki).
- DÜSTERWALD Paweł (†1747) w latach 1723—1736 sekretarz miejski (1722 — 50, a w 1728 — 40 książek).
- ELSNER chyba Jan Krzysztof — w latach 1723—1730 członek Rady Miejskiej (1722 — 21, a w 1728 — 1 pozycja).
- FIBICH (1722 — 6 książek).
- FISCHER Christoph Karl (1713—1776) pastor (1728 — 3 książki).
- FRANCISCI Jerzy ławnik staromiejski (1722 — 33, a w 1728 — 1 książka).

²⁹ WAP Toruń Recesy Trzeciego Ordynku III II — 15; *Altpreussische Biographie*, Hrsg. C. Krollmann, Bd. 1, Königsberg 1941; Bd. 2, Königsberg 1944 — Marburg/Lahn 1965; G. Centner, *Geehrte und Gelehrte Thorner ausser ihrer Vaterstadt...* Thorn (1763); G. G. Dittmann, *Beytraäge...*; K. G. Praetorius, *Thorner Ehrentempel...*; M. Gumowski, *Herbarz patrycjatu toruńskiego...*; J. Dygdała, S. Salmonowicz, *O genealogiach patrycjatu toruńskiego...*; S. Salmonowicz, *Toruńskie Gimnazjum Akademickie...*

³⁰ W nawiasach podano ilość nabytych książek w poszczególnych aukcjach.

- GERTKEN. Może Jerzy członek III Ordynku (1722 — 18 książek).
- GILLER. Być może Jan Jerzy członek III Ordynku (1722 — 2 książki).
- GNOSPIUS Natan (†1734) rajca toruński (1728 — 16 pozycji).
- Mr GÖRLITZ (1722 — 12 pozycji).
- GUSOVIUS (1722 — 1 książka).
- HANISCH (1722 — 1 książka).
- Mr HANOW. Prawdopodobnie Michał Krzysztof (1695—1773) patrycjusz gdański, właściciel biblioteki (1722 — 8 książek).
- HAUENSTEIN Jan Fryderyk (†1736) księgarz toruński (1728 — 5 pozycji).
- HOFFMANN. Może Jan Daniel (1701—1766) profesor Gimnazjum Toruńskiego i Elbląskiego (1722 — 3, a w 1728 — 26 książek).
- JAENICHEN Piotr (1679—1738) rektor Gimnazjum Toruńskiego (1722 — 37 i w 1728 — 1 pozycja).
- Mr JANTZON (1728 — 2 pozycje).
- KALTENBACH (1728 — 1 pozycja).
- D. KRÜGER. Może Jan — rajca toruński (1722 — 21 pozycji).
- Mr LIBELT. Może Daniel Liebelt (1705—1708) kaznodzieja przy kościele św. Trójcy w Toruniu (1722 — 5 książek).
- Mr MADE (1728 — 2 książki).
- Mr MAHLENDORFF (1722 — 14 książek).
- MEISNER Jakub (†1740) burmistrz toruński (1722 — 28 pozycji).
- Profesor MEISNER (1722 — 7 książek).
- Mr MENTZ (1728 — 3 książki).
- MOHAUPT. Być może Benedykt (†1787) członek Rady Miejskiej (1728 — 3 pozycje).
- de la MOTTE. Prawdopodobnie Henryk Jakub (1712—1783) doktor medycyny i chirurg w Gdańsku (1728 — 1 pozycja).
- MÜLLER (1722 — 7 pozycji).
- NAŁĘCZ. Chyba Michał (†1761) rajca i burmistrz toruński (1722 — 17 pozycji).
- NICOLAI Jan Ludwik (†1747) drukarz, w Toruniu w latach 1709—1744, (1722 — 21 książek i w 1728 — 28).
- OLOFF Efraim (1684—1735) pastor, historyk literatury polskiej (1722 — 11 i w 1728 — 12 książek).
- PATER. Może Paweł (1656—1724) profesor Gimnazjum Toruńskiego, a następnie Gdańskiego (1722 — 2 pozycje).
- PHUL (1722 — 9 pozycji).
- PRAETORIUS. Może chodzi tu o Efraima (1657—1723) pastora toruńskiego, bibliofila (1722 — 2 książki).
- PRINTZ Jan w latach 1728—1761 nauczyciel w Szkole Nowomiejskiej (1722 — 4 książki).
- RECHENBERG Johann (1687—1758) kaznodzieja toruński (1728 — 37 pozycji).

- RICHTER (1722 — 3 pozycje).
 RINGELTAUBE Sylwiusz Wilhelm (1698—1722) pastor polski u św. Jerzego w Toruniu (1722 — 2 pozycje).
 RUTTICH Michał Bogusław (1686—1729) profesor Gimnazjum Toruńskiego, lektor języka polskiego (1722 — 31 i w 1728 — 2 książki).
 RUTTICH ławnik (1722 — 2 książki).
 Mr SCHMIDT (1722 — 58 książek).
 SCHÖNWALD Reinhold Teodor (†1735) od 1731 prezydent Torunia 1722 — 56 pozycji).
 SCHÖNWALD Samuel Teodor (1698—1762) profesor Gimnazjum Toruńskiego (1722 — 28 i w 1728 — 39 pozycji).
 SERNER (1722 — 17 książek).
 Mr SETEGART. Może Reinhold Heinrich kupiec chełmiński (1722 — 1 pozycja).
 SILBER Andrzej członek III Ordynku (1722 — książka).
 SILBER Jakub (1722 — 30 książek).
 STEINER. Może Jerzy Fryderyk budowniczy miejski i architekt (1728 — 5 książek).
 Mr THESE (1722 — 6 pozycji).
 THOMAS. Chyba Gerhard (1650—1725) burmistrz toruński (1722 — 8 pozycji).
 TROTZ. Może Jan Jerzy członek III Ordynku (1728 — 12 pozycji).
 Mr VOGT (1722 — 3 książki).
 VOGETIUS. Być może Karol Bogumił 1702—1753) urzędnik miejskiego i krajowego sądu (1722 — 13 książek).
 WACHSCHLÄGER. Chyba Jan Daniel członek Rady Miejskiej, bibliofil (1722 — 2 pozycje).
 WAHL (1722 — 1 pozycja).
 WALTER Andrzej prawnik toruński (1722 — 80 pozycji).
 WEIDE (1722 — 23 pozycje).
 WEISS Gotfryd Młodszy (1690—1750) profesor Gimnazjum Toruńskiego (1722 — 24 książki).
 WEISS Szymon (1671—1738) doktor medycyny, burmistrz (1722 — 2 pozycje).
 WENDE (1722 — 11 i w 1728 — 23 książki).
 WILL. Może Abraham członek III Ordynku (1722 — 1 książka).
 Mr WINTER (1728 — 3 pozycje).
 ZABLER Jakub (1670—1753) profesor Gimnazjum Toruńskiego (1722 — 12 pozycji).
 Mr ZEIDLER (1722 — 27 pozycji).
 ZERNECKE. Może Samuel (†1780) burmistrz toruński, a może Marcin ławnik staromiejski (1722 — 3 i w 1728 — 1 pozycja).

DIE INTERFOLIERTEN TORUNER AUKTIONSKATALOGE
VOM ANFANGS DES XVIII. JH.

(Zusammenfassung)

Im Artikel wurden zwei Toruner interfolierten Versteigerungskataloge aus den Jahren 1722 und 1728 erörtert. Die versteigerten Bibliotheken, deren Besitzer unbekannt blieben, charakterisierten sich durch mannigfaltige Sammlungen, mit den Schriftstellern des Altertums (Griechenland, Italien) beginnend bis zu den Werken der Denker des XVII. und XVIII. Jh Die Sammlungen umfaßten Werke aus den Bereichen der Theologie, Rechtswissenschaft, Geschichte, der schönen Literatur und viele zeitgenössische Zeitschriften.

Die interfolierten Kataloge erlaubten uns nicht nur den Bestand der verkauften Bibliotheken, aber auch die Erwerber der Bücher und ihre Preise wiederzugeben. Die Erwerber waren vorwiegend Professoren des Toruner Akademischen Gymnasiums, Stadtherren, Vertreter des reichen Bürgertums und Geistliche.

Infolge der unvollkommenen Einträge in den Katalogen gelang es nicht, alle Auktionsbeteiligten zu identifizieren.